

УДК: 159.96

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.2>

## РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

**Гончаров А.В.,**  
*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри інтелектуальної власності і приватного права  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2430-2789>  
e-mail: [goncharov-82@ukr.net](mailto:goncharov-82@ukr.net)*

**Гончаров М.В.,**  
*кандидат юридичних наук  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4452-1652>  
e-mail: [goncharovnik@ukr.net](mailto:goncharovnik@ukr.net)*

**Гончаров А.В., Гончаров М.В. Розвиток правової свідомості студентів юридичного профілю.**

Стаття присвячена розвитку правової свідомості студентів юридичного профілю. Окресленні основні методологічні підходи до формування правової свідомості майбутніх фахівців у юридичній галузі.

Встановлено, що детального аналізу потребують компоненти, що впливають на розвиток правосвідомості, яка визначає орієнтири для осіб, які стикаються з правовими ситуаціями, спонукуючи їх приймати етично й правомірно обґрунтовані рішення психологічних аспектів правосвідомості серед студентів юридичного профілю. Розвиток правової свідомості юристів потребує спеціально організованих заходів, які впливають на різні сфери індивідуальної свідомості, але особливо чутливим до цих суспільних змін є сфера правової свідомості особистості.

У роботі розглядаються ключові фактори, що впливають на розвиток правосвідомості у юнаків, які готуються стати фахівцями в галузі права. В залежності від суб'єкта, який виступає як джерело правосвідомості, можна виділити індивідуальну, групову та суспільну правосвідомість. Індивідуальну правосвідомість, яка належить особистості, слід розглядати як взаємозв'язок між суб'єктивним і об'єктивним (індивідуальним та соціальним) аспектами в її свідомості.

Правосвідомість у юристів має теоретико-практичний характер, оскільки головною метою їхньої роботи є застосування теоретичних знань (наукових досліджень) на практиці. Право впливає на свідомість відповідних осіб, виконуючи свої функції. Формування правосвідомості юристів вимагає наявності відповідної професійної моралі, системи моральних та морально-правових норм, які регулюють їхні дії та поведінку у професійній діяльності. Основними критеріями розвитку правової свідомості студентів юридичного профілю є правові знання, рівень правової освіченості, ставлення до правових норм, стійкість правових переконань, ціннісні орієнтації, сформованість правових установок та виявлена у поведінці відповідність чи невідповідність праву.

**Ключові слова:** правосвідомість, здобувачі освіти юридичного профілю, компоненти правової свідомості, професійна правосвідомість, джерело правосвідомості.

**Honcharov A.V., Honcharov M.V. Development of legal consciousness of legal students.**

The article is devoted to the analysis of the development of legal consciousness of law students. The main methodological approaches to the formation of legal consciousness of future specialists in the legal field are outlined.

It was found that the components that influence the development of legal awareness, which determines the orientations for persons facing legal situations, prompting them to make ethically and legitimately

justified decisions on the psychological aspects of legal awareness among law students, require a detailed analysis. The development of legal consciousness of lawyers requires specially organized measures that affect various spheres of individual consciousness, but the sphere of legal consciousness of an individual is particularly sensitive to these social changes.

The work considers the key factors affecting the development of legal awareness among young people who are preparing to become specialists in the field of law. Depending on the subject acting as a source of legal awareness, individual, group and public legal awareness can be distinguished. Individual legal consciousness, which belongs to an individual, should be considered as a relationship between subjective and objective (individual and social) aspects in his consciousness.

Legal awareness of lawyers has a theoretical and practical nature, since the main goal of their work is the application of theoretical knowledge (scientific research) in practice. Law affects the consciousness of the relevant persons, performing its functions. The formation of legal awareness of lawyers requires the presence of appropriate professional morality, a system of moral and moral-legal norms that regulate their actions and behavior in professional activities. The main criteria for the development of legal consciousness of legal students are legal knowledge, the level of legal education, attitude to legal norms, stability of legal beliefs, value orientations, the formation of legal attitudes and compliance or non-compliance with the law revealed in behavior.

**Key words:** legal awareness, students of legal education, components of legal awareness, professional legal awareness, source of legal awareness.

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі розвитку українського суспільства можна помітити тенденцію до посилення вимог до правової свідомості юристів, що йде паралельно з освітніми реформами та загальною гуманізацією системи освіти. Від рівня правової свідомості напряму залежить статус соціально-правової активності представників правової сфери, що в свою чергу визначає їх готовність брати активну участь у зміцненні законності та правопорядку. Сучасний юрист повинен розуміти важливість власних інтересів, мати глибокі знання про права і вміти ефективно їх захищати, а також дотримуватися обов'язків та поважати права й інтереси інших громадян.

Отже, розвиток правової свідомості юристів потребує спеціально організованих заходів, які впливають на різні сфери індивідуальної свідомості, але особливо чутливим до цих суспільних змін є сфера правової свідомості особистості.

У сучасному правовому просторі однією з важливих тем є розвиток правосвідомості студентів, які проходять підготовку до майбутньої юридичної кар'єри. Важливим питанням є окреслення основних методологічних підходів до формування психолого-педагогічних аспектів правової свідомості, враховуючи важливість цієї компетенції для майбутніх фахівців у юридичній галузі.

Детального аналізу потребують компоненти, що впливають на розвиток правосвідомості, яка визначає орієнтири для осіб, що стикаються з правовими ситуаціями, спонукаючи їх приймати етично й правомірно обгрунтовані рішення.

**Стан опрацювання цієї проблематики.** Проблему формування правосвідомості здобувачів освіти юридичного профілю досліджували такі вчені, як, наприклад, І. Бахновська, А. Лалуєва, Л. Макаренко, І. Чалчинський, С. Кононенко, П. Кравченко, О. Кобець, А. Луцький та інші.

**Метою статті** є дослідження розвитку правової свідомості студентів юридичного профілю та основні методологічні підходи до формування правової свідомості майбутніх правознавців.

**Виклад основного матеріалу.** Проблема розвитку правової свідомості студентів майбутніх юристів в науковій літературі розкрита доволі широко, але не завжди уніфіковано визначено. Це пов'язано з тим, що більшість сучасних дослідників цього питання прагнуть сформулювати своє власне визначення поняття правосвідомість і доволі часто наділяють його різновекторними компонентами.

Узагальнюючи більшість визначень поняття правосвідомість відзначимо, що як правило під правовою свідомістю розуміється комплекс ідей, поглядів, уявлень та почуттів, які відображають відношення до реального або бажаного права як до справедливого або несправедливого, а також до дій людей як до правомірних або неправомірних [1, с. 22].

При вивченні проблеми правової свідомості важливо враховувати, що існують різні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на неї та визначають закономірності її розвитку. Ці фактори включають рівень розвитку когнітивної та емоційно-вольової сфер, особливості соціального ото-

чення, характер та форму психологічного впливу в конкретний момент життя людини. Ці чинники відіграють роль не лише у формуванні особливостей правової свідомості, але й впливають на розвиток особистості взагалі, формуючи вибір психологічних стратегій для її реалізації [2, с. 64].

В залежності від суб'єкта, який виступає як джерело правосвідомості, можна виділити індивідуальну, групову та суспільну правосвідомість. Індивідуальну правосвідомість, яка належить особистості, слід розглядати як взаємозв'язок між суб'єктивним і об'єктивним (індивідуальним та соціальним) аспектами в її свідомості [3, с. 33].

Правосвідомість, як складова індивідуальної свідомості, виникає під впливом особистих унікальних обставин конкретної особи. Її особливості визначаються характером, потребами, мотивами, цілями та цінностями особи тощо. Паралельно з цим, вона є результатом соціально-історичного розвитку суспільства та філогенезу людства. Відтак, індивідуальну правосвідомість можна розглядати як систему знань та цінностей, яка детермінується соціальним контекстом, але індивідуально визначається, і яка формує основу для вияву законної (у відповідності до законів) або незаконної (порушуючи закон) поведінки особи [4, с. 12].

При аналізі емоційно-ціннісного компонента правосвідомості важливо враховувати рівень і характер емоційно-психічного ставлення до права, що включає оцінку отриманої правової інформації, правової діяльності, правопорядку та правоохоронних органів. Цей аналіз може дозволити зробити висновки про відношення особистості до різних аспектів правового середовища [5, с. 12].

Відмітимо, що формування правосвідомості юристів відбувається паралельно з розвитком їх особистості, що включає розширення знань, пізнавальних процесів, підвищення рівня культурної освіченості та світоглядних позицій тощо. Правова культура особистості визначає здатність свідомо контролювати свою поведінку, розумно ставитись до власних потреб і бажань, а також уникати механічного виконання зовнішніх вимог [6, с. 12].

О. Скакун правову культуру тісно пов'язує із загальною культурою народу, та вважає, що вона слугує підґрунтям для відображення рівня її розвитку.

В. Копейчиков визначає, що правовою культурою називають систему правових цінностей, яка відповідає рівню правового прогресу суспільних досягнень і відображає за допомогою правової форми стан свобод особи, інші найважливіші соціальні цінності.

Правова культура відображається в мисленнях, в діях людини, а людина – виступає суб'єктом діяльності в різних галузях та сферах суспільного життя, що проявляється в різних формах правомірної поведінки. Але формування правової культури особи у громадянському житті суспільства залежить від багатьох чинників, в тому числі: від загальної культури народу; від рівня правового прогресу; від рівня законодавства в країні тощо [7, с. 8].

Необхідною передумовою для формування правосвідомості юристів є належна професійна мораль, система моральних та морально-правових норм, які регулюють дії та поведінку юриста у професійній сфері. Оскільки професійна мораль є динамічною та варіативною, і вона адаптується до соціальних умов та тенденцій розвитку юридичної професії, то вона безпосередньо впливає на формування деонтологічної правосвідомості [8, с. 85].

Розвиток правосвідомості юристів має чітко визначений і закономірний характер, виражений у якісних, кількісних і структурних змінах. Під умовами розвитку правосвідомості юристів розуміється сукупність явищ, від яких залежить поява, існування, функціонування та розвиток цього явища. Психолого-педагогічні умови розвитку правосвідомості студентів-юристів охоплюють комплекс заходів у навчальному процесі, які забезпечують досягнення необхідного рівня правосвідомості майбутніми фахівцями [7, с. 13].

У ряді досліджень, які за останні роки набули особливої популярності використовується інформаційний підхід. Серед показників правосвідомості, на які звертають увагу Л. Макаренко, виділяється правова освіченість особистості (обсяг і якість знань, розуміння принципів і норм права) [9, с. 25]. Згідно з цим підходом, визначаються елементарно необхідний, низький і високий рівні правової освіченості особистості.

Останнім часом набув популярності компетентнісний підхід у відповідності до якого, головним результатом сучасної освіти має бути не лише засвоєння знань, а й розвиток відповідних компетенцій в інтелектуальній, соціально-правовій, комунікативній та інформаційній сферах. В контексті цього підходу правова компетентність юристів визначається як комплексна характеристика, включаючи знання, навички, вміння, цінності, особистісні установки і способи поведінки.

Обсяг необхідних правових знань для сучасних громадян є великим, однак не обов'язково юристам потрібно детально оволодівати всіма актуальними нормами права на довгий термін. Важливо надати юристам можливість набути практичного досвіду в ситуаціях, регульованих правом, вміння шукати необхідну правову інформацію, розвивати ключові компетенції, які допомагають вирішувати правові проблеми [10, с. 74].

Узагальнюючи досвід науковців, що займаються проблемою правової свідомості, можна визначити, що основними критеріями розвитку правової свідомості студентів юридичного профілю є правові знання, рівень правової освіченості, ставлення до правових норм, стійкість правових переконань, ціннісні орієнтації, сформованість правових установок та виявлена у поведінці відповідність чи невідповідність праву.

**Висновки.** Правосвідомість у юристів має теоретико-практичний характер, оскільки головною метою їхньої роботи є застосування теоретичних знань (наукових досліджень) на практиці. Право впливає на свідомість відповідних осіб, виконуючи свої функції. Індивідуальна правосвідомість виступає як один з інструментів безпосереднього впливу правових норм на суспільну практику. Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність діяльності правових інституцій визначається комплексом характерних властивостей та особливостей правосвідомості осіб, що їх представляють.

Звернімо увагу на той факт, що позитивна правосвідомість відображається у свідомості майбутніх юристів як уявлення про правову дійсність. Це уявлення включає в себе такі аспекти, як знання законодавства, розуміння вимог права та позитивне ставлення до його норм і принципів. Важливо також осмислювати цінність права, виявляти повагу до нього, вміти аналізувати зміст норм права, розуміти мету прийняття конкретних нормативно-правових актів, а також усвідомлювати сферу їх дії та мотивацію, що визначає юридично значущу поведінку. В даному контексті, мотивація означає внутрішні побудови для усвідомленої та цілеспрямованої поведінки майбутніх юристів.

Формування правосвідомості майбутніх юристів вимагає наявності відповідної професійної моралі, системи моральних та морально-правових норм, які регулюють їхні дії та поведінку у професійній діяльності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахновська І.П., Лалуєва А.О. Правосвідомість юриста: шляхи формування. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2020. С. 20–23.
2. Кравченко П.А. Активна роль правосвідомості в правовій регламентації людської діяльності. *Філософські обрії*. 2016. № 36. С. 61–69.
3. Волошенко О.В. Правовий менталітет як складова суспільної свідомості. *Філософія права*. 2015. № 1. С. 42–47.
4. Луцький А.І. Вплив правової ідеології на правосвідомість юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. № (14), 2016. С. 10–16.
5. Бурносова У.Ю. Формування правової культури в процесі юридичної освіти. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Запоріжжя. 2017. С. 11–13.
6. Годун Н. Ю. Правова культура: дефініція поняття. *Наше право*. 2015. № 1. С. 11–15.
7. Правова культура особистості: Навчальний посібник зі схемами / О.В. Попова. Київ: НУБіП України, 2021. 186 с.
8. Жильнікова Н.Д. Аксиологічний підхід до розуміння правової культури особистості. *Національна самосвідомість та правова культура в умовах європейської інтеграції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 лютого 2017 року*. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2017. С. 84–86.
9. Макаренко Л.О. Правосвідомість як необхідна складова частина реалізації правосуб'єктності. *Право і суспільство*. 5. 2018. С. 22–28.
10. Зошій І.В. Роль метакогнітивних здібностей у формуванні професійної компетентності юристів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. 5 (54). С. 72–75.